

VZŤAH EKONÓMIE A PRÁVA, S DÔRAZOM NA VLASTNÍCTVO, PRE SLOBODNÚ SPOLOČNOSŤ

„Existuje viac ako iba analógia medzi trhovou ekonomikou a decentralizovane tvoreným právom právnikov, rovnako ako existuje viac ako analógia medzi plánovanou ekonomikou a legislatívou.“ (Leoni, 2007, s. 15)

I. Východiská

I.1 Rámcový pohľad na deformácie v súčasnosti

Ekonómia a právo dnes:

- relatívne autonómne spoločenské vedné disciplíny
- spoločný technokratický a čoraz viac sociálno-inžiniersky prístup
  - matematizácia ekonómie – snaha ekonómie o vyrovnanie sa s prírodnými vedami,
  - právny pozitivizmus a rastúca úloha zákonodarstva (právo ako súbor ad hoc rozhodnutí, ktoré spája „technika“, právo ako mocenský nástroj,..)
- ↓
- ekonómia a právo vzd'alujúce sa svojmu účelu a menej sa venujúce podstatným otázkam ľudského (každodenného) konania

I.2 Východiská prepojeností

Spoločné metodologické a teoretické východiská a princípy ekonómie a práva:

1. *spoločný základ*: východisko (zdroj): vlastníctvo a osobitne vzácnosť: z nej plynúca nevyhnutnosť voľby (*ekonómia*) a nevyhnutnosť konfliktov a predchádzania a riešenia konfliktov/sporov medzi ľuďmi (*právo*),
2. *spoločný menovateľ / predmet skúmania*: človek a jeho konanie a správanie
3. *spoločné princípy*: rešpekt k životu, vlastníctvu a vlastníckemu právu, (zmluvnej) slobode s dodržiavaním princípu *univerzálnosti* a iné.

„...základné princípy právneho systému sú nemenné.. obzvlášť obmedzíme našu pozornosť na základné princípy práva majetkového, zmluvného a trestného.. Podstata problémov podvodov a donucovaní je nadčasová, i keď môže neustále dochádzať k zmenám techník ich realizovania, (Richard Epstein)¹

4. *spoločný cieľ a zameranie*: vytvárať pravidlá konania a správania, ktoré vedú k slobodnej, mierovej a prosperujúcej spoločnosti
5. *teoretické východiská* (rímske právo, prirodzené právo, anglické zvykové právo, klasická ekonomická škola, harmonizmus, marginalizmus, chicagská škola Law&Economics, teória vlastníckych práv, teória verejnej voľby, rakúska škola)².

¹ Epstein, 1980, s. 254-256 (prevzaté z Šíma, 2004, s. 9).

² Pre účely tohto textu sú iba zhrnuté smery právnych a ekonomických škôl, ktoré vo väčšej alebo menšej miere zdôrazňujú prepojenie ekonomického a právneho prístupu.

II. Vymedzenie základných pojmov

Sloboda: absencia (minimum) donucovania v prípadoch nevyprovokovanej agresie (právo byť obeťou nevyprovokovanej agresie, resp. povinnosť nedopustiť sa jej)³

Pravidlá

- súbor ne/formálnych a ne/zámerných vzorcov konaní ľudí - noriem ktoré ľudia v spoločnosti nasledujú
- pravidlá ako súčasť spontánneho poriadku (*spontaneous order*): nezámerné, neúčelové a dobrovoľne nasledované, selekciou tisícročiami vyvinuté (*kosmos*)⁴
- príklady spontánne vzniknutých pravidiel (uvádzaných napríklad Friedrichom Hayekom): jazyk, trh, skratka cez lúku, právo (v chápaní *nomos*)⁵
- pravidlá vo vzťahu k slobode: negatívne, univerzálne, formálne a abstraktné pravidlá.

Vlastníctvo a (legitímne) vlastnícke právo

- vlastníctvo: všetko, čo človeku patrí (lat. *suum*), resp. nad čím má plnú moc, vr. jeho života a slobody (definícia vlastníctva v západnom ponímaní, prepájajúca tento pojem filozoficky so slobodou)⁶
- vlastníctvo - totálna moc človeka nad niečím, zvyčajne nad vecou (aj keď ju nemusí mať práve v držbe)
- vlastníctvo seba samého (*self-ownership*), tým aj života a majetku človeka (a jeho rodiny): kľúčový a (podľa niektorých filozofických a ekonomických smerov)⁷ absolútny ekonomický a etický princíp, garantujúci autonómiu a integritu ľudských jedincov a ich nenásilné a slobodné spolunažívanie v spoločnosti
- vlastníctvo seba ako inherentná súčasť ľudského bytia v spoločnosti predstavuje nielen vlastníctvo tela, ale aj svojich myšlienok (slobodne používaných), plodov svojej práce a inak legitímne nadobudnutého majetku
- súkromné vlastníctvo – predpoklad pre vymedzenie hraníc slobodnej voľby ľudského konania jednotlivca voči ostatným v spoločnosti, sprehľadňuje vzťahy v ekonomických činnostiach, tým znamená aj zodpovednosť
- pre slobodnú spoločnosť je podstatné vlastnícke právo, vyjadrujúce vzťah medzi majiteľom a inými ľuďmi s ohľadom na veci,⁸ a to v chápaní ako legitímne vlastnícke právo (vlastníctvo, ktoré je nadobudnuté bez obmedzenia slobody ostatných, napríklad prvotným privlastnením, vlastnou činnosťou alebo dobrovoľným získaním, nie vynucovaním od iných ľudí)
- rešpektovanie a dodržiavanie legitímneho vlastníckeho práva je hlavným predpokladom slobody v ľudskej spoločnosti

³ Hayek (1994) a Joch (2000).

⁴ Hayek, 1994, zv. 1, kap. II.

⁵ Hayek, 1994, zv. 1, kap. V.

⁶ Pipes, 2008, s. 19.

⁷ Jednoznačných zástancov absolutizovania vlastníctva a vlastníckeho práva nájdeme napríklad medzi predstaviteľmi filozofie prirodzeného práva a rakúskej ekonomickej školy.

⁸ Munzer, 1990, s. 17 (prevzaté z Pipes, 2008, s. 19).

- kľúčový ekonomický a etický princíp pre fungovanie trhu a tiež pre osobnú slobodu je súkromné vlastníctvo a legitímne vlastnícke právo, ako aj nedotknuteľnosť, rešpektovanie a ochrana vlastníctva a zmluvnej slobody

Právo (law)⁹

- súbor všeobecných (univerzálnych) pravidiel správania sa jednotlivcov v spoločnosti, ktoré sú vynutiteľné
- súbor individuálnych práv na legitímnu ochranu (života, integrity, dôstojnosti,...), resp. súbor povinností dodržiavať legitímne práva (života, integrity, dôstojnosti,...) iných

Zákon [právo] je spoločenská organizácia nárokov jednotlivca na jeho legitímnu ochranu (Bastiat, 2007, s. 292)

- primárny zmysel práva – vymedziť hranice (mantinely) slobody a slušného správania – vytýčením hraníc zabrániť čo najviac tomu, aby sa konania jednotlivcov navzájom narušovali

Hayekov prístup k právu:¹⁰

- odvíjajúc sa od definovaných pravidiel vo vzťahu k slobode (abstraktné, univerzálne, negatívne pravidlá), ktorých súčasťou sú:
  - pravidlo dodržiavania súkromného vlastníctva,
  - pravidlo dodržiavania transferu (presunu) vlastníctva dohodou (dobrovoľnosť) a
  - pravidlo plnenia zmlúv a iných záväzkov (zodpovednosť): rešpekt konceptu zmluvnosti
- kauzálny vzťah medzi dodržiavaním pravidiel správneho chovania (ktoré sú podľa Hayeka pravým obsahom práva) a poriadkom slobodnej spoločnosti
- osobitne ako súčasť spontánneho poriadku - abstraktné negatívne pravidlá garantujúce slobodu

„Právo v zmysle vynutiteľných pravidiel správania je rovnako staré ako spoločnosť a iba dodržiavanie spoločných pravidiel umožňuje mierovú existenciu jednotlivcov v slobodnej spoločnosti.“ (Hayek, 1994, s. 74)

- vydefinoval dva normatívne právne systémy: *nomos* vs. *taxis*

NOMOS (koordináčnej právo) - právo v súlade s princípmi slobodnej a mierovej spoločnosti

- „právo právnikov“ – súbor noriem správania sa slobodných ľudí
- právo slobody – najmä zvykové a sudcovské právo / osobitná úloha sudcu
- spontánne vzniknuté (ľudia si spontánne v skupine vytvárajú určité pravidlá, ktoré im pomáhajú koexistovať)
- zmysel nomos: aby právny poriadok garantoval pravidlá pre fungovanie trhu, ochranu osobnosti, dôstojnosť, česť, majetok a život
- odvodzuje z metodického individualizmu a kultúrneho evolucionizmu
- uplatnenie: právo v podobe prirodzeno-právneho alebo meta-právneho chápania ↓
- pravidlá podľa precedensu a zvyklostí: rímske právo, (anglické) zvykové právo (*common law*), panstvo práva (*rule of law*), prirodzené (resp. meta) právo

⁹ Niekedy prekladané pojmom „zákon“.

¹⁰ Viac v Hayek (1994).

TAXIS (právo organizácie)

- účelovo tvorené (pozitívne) právo - zákonodarstvo, legislatíva, súbor organizačných predpisov, smerníc, organizačné príkazy moci (rozhodnutia štátnych orgánov)
- zámerné, pravidlá organizácie (právny pozitivismus)

Otázky:

- kosmos vs. taxis a prepojenie súkromné právo (občiansky, obchodný zákonník,..) vs. verejné právo (ústavné, správne, finančné, ..)
- formálne a/vs. neformálne právo / pravidlá (napríklad s odkazom na právo v Starovekom Ríme, odvíjajúce sa od súpis obyčajových pravidiel)
- právo: ako nutné pre trhovú efektívnosť a nižšie transakčné náklady (prezentované napríklad Ronaldom Coasem)¹¹
- ne/zlučiteľnosť taxis a pozitívneho práva s osobnou slobodou,...

III. Metodologické vymedzenie vzťahu ekonómie a práva

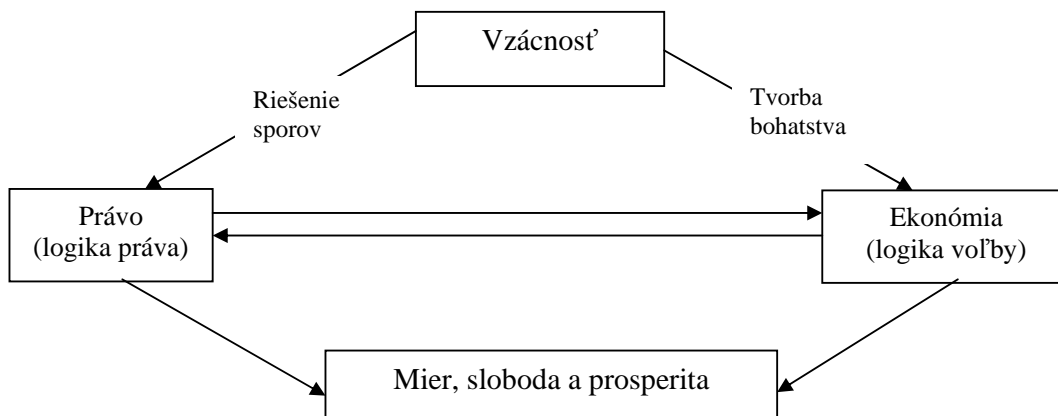
- v nadväznosti na spoločné východisko (vzácnosť) a cieľové zameranie na pravidlá konania a správania, ktoré povedú k slobodnej a prosperujúcej spoločnosti (schéma 1)

Vzťah ekonómie a práva:

- metodicky sa dopĺňajúci: ako sa najefektívnejšie dostať k cieľu a ako sa tvorí bohatstvo (ekonómia) a ako účinne predchádzať a riešiť konflikty medzi ľuďmi (právo)
- synergický, dopĺňajúci sa (napr. ekonómia práva a právne garancie fungovania trhového ekonomického systému)
- vzájomne sa podmieňujúci sa: napr. právo slúži ekonomii na udržiavanie vlastníckeho práva a zmluvných vzťahov pre fungovanie trhu a ekonomická kalkulácia smerujúca k maximalizácii úžitku pomáha právu
- prepojenie v ekonomickej teórii (napríklad *Coaseho teorém*)¹².

Schéma 1

Zdroj: Šíma (2004), úpravy autor.

¹¹ Napríklad v Coase (1960)

¹² Coase (1960). Coaseho teorému sa pozornosť venuje v rámci 7. seminára AKE 2008/2009.

Literatúra

- BASTIAT, F. (2007): *Zákon* [spolu s LEONI, B.: *Právo a svoboda*]. Praha. Liberální institut.
- COASE, R. (1960): „The Problem of Social Cost“. *Journal of Law and Economics*, Vol. 3. (Oct., 1960), s. 1-44.
- EPSTEIN, R. (1980): „The Static Conception of the Common Law“, *Journal of Legal Studies*, vol IX, no. 2, March 1980, s. 254-256.
- HAYEK, F. A. (1994): *Právo, zákonodarství a svoboda*. 1. vydanie. Praha, Academia.
- JOCH, R.: „Kritika konceptu donucení a odůvodnění svobody.“ In: SCHWARTZ, J.: *Hayek semper vivus*. Praha, Liberální institut, s. 96 – 106.
- LEONI, B. (2007): *Právo a svoboda* [spolu s BASTIAT, F.: *Zákon*]. Praha. Liberální institut.
- MUNZER, S. (1990): *A Theory of Property*, Cambridge 1990, s. 17.
- PIPES, R. (2008): *Vlastnictví a svoboda*. Praha. Argo.
- ŠÍMA, J. (2004): *Ekonomie a právo*. Vysoká škola ekonomická v Praze. Praha. Nakladatelství Oeconomica.

Internetové stránky, například:

<http://www.becker-posner-blog.com/>

<http://www.ake.institute.sk>

<http://lawecon.lp.findlaw.com/>

<http://www.leblog.cz/>

<http://www.libinst.cz>